ՍԱՄՍՈՆ ԴԱՎՈՅԱՆ
ԱՇՈՏ ՄԱՐԿՈՍՅԱՆ
ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄՆԵՐԸ ԱՆՑՈՒՄԱՅԻՆ ԵՐԿՐՆԵՐԻ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ

330
Դ-246

ՍԱՄՍՈՆ ԴԱՎՈՅԱՆ
ԱՇՈՏ ՄԱՐԿՈՍՅԱՆ
ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄՆԵՐԸ ԱՆՑՈՒՄԱՅԻՆ ԵՐԿՐՆԵՐԻ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ

ՏԻԳՐԱՆ ՄԵԾ
ՓԲԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՐԵՎԱՆ 2003

Институт экономики АН Арм. ССР

ՀՏԴ 33
ԳՄԴ 65.9
Դ 246

Մասնագետ խմբագիր՝
տնտեսագիտության դոկտոր,
պրոֆեսոր Համազ ՂՈՒՇՉՅԱՆ

Հրապարակվում է
կառավարման և տնտեսական
բարեփոխումների ինստիտուտի
գիտական խորհրդի երաշխավորությամբ

Դ 246 **ԴԱՎՈՅԱՆ Ս. և ուրիշներ**
Վերափոխումները անցումային երկրների տնտեսություններում /Ս.Դավոյան, Ա.Մարկոսյան, Հ.Սարգսյան, Եր., Տիգրան Մեծ, 2003, - 656 էջ:

XX դարը մարդկության հիշողության մեջ կմնա որպես խոշոր վերափոխումների ժամանակահատված ոչ միայն այն պատճառով, որ այն տեսավ երկու համաշխարհային պատերազմ, այլև նրանով, որ մարդկությունը ականատես եղավ համաշխարհային մասշտաբով համայնավարական տնտեսակարգի ստեղծմանը և կործանմանը: Նախկին սոցիալիստական համակարգը և նրա առանցքը կազմող Խորհրդային Միությունը այլևս չկան մարդկության քատերաբեմում, իսկ նրանց կազմի մեջ մտնող պետությունները բռնել են շուկայական տնտեսության կառուցման ճանապարհը և տարբեր աստիճանի հաջողություններով փորձում են ձևավորել շուկայական ինստիտուտներ: Հասկանալի է, որ մի տնտեսակարգից անցումը մյուսին ունեցավ իր սոցիալական գինը և անցման դժվարություններն ու տառապանքներն իրենց վրա զգացին և այժմ էլ զգում են սովորական մարդիկ: Առանձին երկրների հաջողվեց անցման ժամանակահատվածը կրճատել և հասնել էական սոցիալական արդյունքների, իսկ մյուսները չկարողացան դա անել ավելի կազմակերպված, ինչի արդյունքում նոր հասարակարգի «երկունքի ցավերը» եղան ավելի դաժան և երկարատև:

Ոչ միայն այն, որ անցումը շուկայական տնտեսությանը անվերադարձ է (պատմության չսիրած դասերից մեկը «եթեն» է), այլ նաև զարգացման մասշտաբների և վերափոխումների խորությամբ անցած տարիները ցույց տվեցին, որ շուկայական հարաբերությունները անցումային երկրների համար այլընտրանք չունեն: Անցման ժամանակաշրջանի ավելի քան 10 տարիները բավարար ժամանակահատված է կատարվածը գնահատելու և անցյալից դասեր քաղելու, գալիք վերափոխումների ռազմավարության ուրվագծերը նախանշելու համար: Թեև պատմական կարճ ժամանակահատվածում (պատմության համար մեկ տասնամյակը միայն ակնթարթ է) այդ երկրներում խորը կատարվեցին համակարգային և ինստիտուցիոնալ (հենքային) լուրջ վերափոխումներ, սակայն անցումային երկրների մեծ մասը դեռևս գտնվում է այդ անցման տարբեր փուլերում և նրանցում կուտակվել են բազմաթիվ իրենց լուծմանը սպասող բազմաբնույթ հիմնախնդիրներ: Ասվածի վառ ապացույցն է Հայաստանի Հանրապետության օրինակը, որը լինելով նախկին համայնավարական օրգանիզմի մի մասնիկը, անկախության ձեռքբերումից հետո փորձում է մտնել համաշխարհային տնտեսության մեջ և օգտվել այդ համակարգի գործնականում չափազանց մեծ հնարավորություններից: Ինչպե՞ս դա անել, ինչպիսի՞ ռազմավարական և ինստիտուցիոնալ վերափոխումներ իրագործել բաղձալի այդ նպատակին հասնելու համար: Այս ամենին է նվիրված հետազոտությունը:

Նախատեսված է ուսանողների, ասպիրանտների, հայցորդների, դասախոսների, պետական կառավարման մարմինների, ձեռներեցների, ինչպես նաև բոլոր նրանց համար, որոնց հետաքրքրում են անցումային երկրներում տնտեսության համակարգային և ինստիտուցիոնալ վերափոխումների հիմնախնդիրները:

Դ $\frac{0601000000}{774\ (01)\text{-}2003}$ 2003 ԳՄԴ 65.9

ISBN 99941-0-015-7
© Ս.Դավոյան, Ա.Մարկոսյան, Հ.Սարգսյան

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ 3

ԳԼՈՒԽ 1. Անցումային երկրների սոցիալ-տնտեսական վերափոխումների հիմնախնդիրները 11
1.1. Ընդհանուր ակնարկ 11
1.2. Անցումային տնտեսությունների առանձնահատկությունները 47
1.3. Մակրոտնտեսական միջավայրի բնութագրերը 59
1.4. Տնտեսական աճի հնարավորությունների որոնումը 70
1.5. Կարգապահությունը և խթանումը 85
1.6. Խթանման մասշտաբների ընդլայնումը 111
1.7. Մասնավորեցում. ապագայի դասեր և ծրագրեր 130
1.8. Սոցիալական աջակցության քաղաքականությունը 148
1.9. Ֆինանսական կարգապահության սահմանները 161

ԳԼՈՒԽ 2. Պետության տնտեսական գործառույթները և տնտեսական քաղաքականությունը Հայաստանի Հանրապետությունում 175
2.1. Մարդկային զարգացմանն ուղղված տնտեսական քաղաքականությունը 176
2.2. Պետության տնտեսական գործառույթների էությունը 194
2.3. Նախամեկնարկային դիրքեր 199
2.4. Պետության մասնակցությունը տնտեսության վերափոխումներին 202
2.5. Տնտեսական վերափոխումները Հայաստանի Հանրապետությունում. առաջին արդյունքները 205
2.6. Հաշվեկշռվածությունը սոցիալ-տնտեսական զարգացման ծրագրերում 211
2.7. Սոցիալ-ժողովրդագրական քաղաքականությունը 215
2.8. Դրամական քաղաքականությունը և ֆինանսական կայունացումը 222
2.9. Արտաքին առևտրային քաղաքականությունը 230
2.10. Հեռանկարին միտված համաձայնագրեր 236

ԳԼՈՒԽ 3. Սեփականության ինստիտուտի կայացումը 242
3.1. Սեփականության տնտեսա-իրավական բովանդակությունը 242
3.2. Սեփականություն կատեգորիայի էվոլյուցիան տնտեսագիտության մեջ 246
3.3. Սեփականության տարբեր ձևերի հիմնական բնութագրերը . 261
3.4. Սեփականության իրավունքը և այլ գույքային իրավունքները 268

ԳԼՈՒԽ 4. Բնական պաշարների կառավարումը 282
4.1. Բնական պաշարները որպես տնտեսական գործոն և դրանց կառավարման հիմնախնդիրները 282
4.2. Բնական պաշարների դասակարգումը, հաշվառումը և գնահատումը 284
4.3. Ընդերքի և ընդերքօգտագործման հարաբերությունների կարգավորումը Հայաստանի Հանրապետությունում 291
4.4. Հողային, ջրային, անտառային հարաբերությունների կառավարումը Հայաստանի Հանրապետությունում 302

ԳԼՈՒԽ 5. Պետական գույքի օգտագործման կառավարումը ... 324
5.1. Կոնցեսիոն համաձայնագրեր 325
5.2.Հավատարմագրային կառավարում 329
5.3. Վարձակալություն 332
5.4. Լիզինգ 338
5.5.Պետական գույքի գրավադրում, մասնավորեցում և ազգայնացում 363

ԳԼՈՒԽ 6. Պետական գույքի հաշվառումը և օգտագործման կառավարման արդյունավետությունը 368
6.1. Պետական սեփականության հաշվառման և գրանցման հիմնահարցերը 368
6.2. Հայաստանի Հանրապետության պետական գույքի օգտագործման կառավարման արդյունավետությունը անշարժ գույքի վարձակալության օրինակով 380

6.3. Պետական գույքի այլընտրանքային օգտագործման
արդյունավետությունը 384
6.4. Պետական գույքի նպատակային օգտագործման
կառավարումը 394
6.5. Պետական գույքի սեփականության իրավունքների
օտարման արդյունավետության գնահատումը 396

ԳԼՈՒԽ 7. Գույքի գնահատման համակարգը 401
7.1. Եկամտային մեթոդը 403
7.2. Ծախսային (գույքային) մեթոդը 424
7.3. Համեմատական մեթոդը 433
7.4. Ոչ նյութական ակտիվների գնահատումը 435
7.5. Բնական ռեսուրսների գնահատումը 453
7.6. Ակտիվների վերագնահատումը Հայաստանի
Հանրապետությունում 462
7.7. Պետական գույքի գնահատման գործող կարգերը
Հայաստանի Հանրապետությունում և դրանց
կատարելագործման ուղիները 464

ԳԼՈՒԽ 8. Բնական մենաշնորհների կարգավորումը 467
8.1. Բնական մենաշնորհի հասկացությունը և
առանձնահատկությունները 467
8.2. Բնական մենաշնորհների կարգավորման հիմնական
եղանակները 471
8.3. Բնական մենաշնորհների ազդեցությունը տնտեսության և
հասարակության վրա 476
8.4. Բնական մենաշնորհները Հայաստանի
Հանրապետությունում 478
8.5. Բնական մենաշնորհների պետական կարգավորման
ուղիները Հայաստանի Հանրապետությունում 501

Գլուխ 9. Անվճարունակության (սնանկացման) հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում 505
9.1. Անվճարունակության (սնանկացման) կարգավորման հիմնական սկզբունքները 505
9.2. Անվճարունակության (սնանկացման) կարգավորման ուղիները Հայաստանի Հանրապետությունում 521
9.3. Լուծարվող ընկերության գույքի իրացումից ակնկալվող հասույթի օպտիմալացումը 531
9.4. Անվճարունակության (սնանկացման) օրենսդրության բարելավման ուղիները 538

ԱՄՓՈՓՈՒՄ 549

РЕЗЮМЕ 569

SUMMARY 586

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ 597

ՀԱՎԵԼՎԱԾՆԵՐ 615

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ 650